

IS LM modellarini shakilanishi va tadbiri

Samariddinov Salohiddin

*Millat umidi universiteti
BA 203 guruh talabasi*

Umarova Muqaddas Abbasovna

*Ilmiy rahbar Millat umidi universiteti
Biznes boshqaruv kafedrasi professori
i.f.d*

Annotatsiya: Ushbu ishda IS–LM modelining nazariy shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda zamonaviy iqtisodiy siyosatdagi ahamiyati batafsil tahlil qilinadi. Mazkur model ilk bor John Hicks tomonidan John Maynard Keynes ning makroiqtisodiy qarashlariga tayangan holda ishlab chiqilgan bo‘lib, u iqtisodiyotda tovar va pul bozorlarining o‘zaro ta’siri orqali umumiy muvozanatni aniqlashga xizmat qiladi.

Tadqiqotda IS egri chizig‘ining investitsiya va jamg‘armalar o‘rtasidagi bog‘liqlik orqali tovar bozori muvozanatini ifodalashi, LM egri chizig‘ining esa pulga bo‘lgan talab va taklif asosida pul bozori muvozanatini aks ettirishi ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Shuningdek, ushbu egri chiziqlarning kesishish nuqtasi orqali milliy daromad va foiz stavkasining muvozanat darajalari aniqlanishi izohlanadi.

Annotatsiyada modelning fiskal va pul-kredit siyosatini tahlil qilishdagi roli alohida e’tibor bilan ko‘rib chiqiladi. Jumladan, davlat xarajatlari va soliqlardagi o‘zgarishlarning IS egri chizig‘iga, pul massasidagi o‘zgarishlarning esa LM egri chizig‘iga ta’siri hamda ularning iqtisodiy o‘sish, bandlik darajasi va investitsiya faolligiga ta’siri tahlil qilinadi. Bundan tashqari, iqtisodiy inqiroz sharoitida modeldan foydalanish imkoniyatlari va cheklovlari ham yoritiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, IS–LM modeli qisqa muddatli makroiqtisodiy muvozanatni tushuntirishda samarali vosita bo‘lib, u iqtisodiy siyosat choralari ishlab chiqishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, modelning narxlar darajasi o‘zgarmas deb olinishi va tashqi sektor omillarining cheklangan tarzda hisobga olinishi uning asosiy kamchiliklari sifatida qayd etiladi.

Kalit so‘zlar: IS–LM modeli, makroiqtisodiyot, John Hicks, John Maynard Keynes, tovar bozori, pul bozori, investitsiya, jamg‘arma, foiz stavkasi, milliy daromad, fiskal siyosat, pul-kredit siyosati, iqtisodiy muvozanat, likvidlik afzalligi, qisqa muddatli tahlil

Kirish

Zamonaviy makroiqtisodiyotda iqtisodiy jarayonlarni chuqur tahlil qilish va samarali iqtisodiy siyosat yuritish uchun nazariy modellardan foydalanish muhim

ahamiyatga ega. Shunday modellardan biri — IS–LM modeli bo‘lib, u iqtisodiyotda tovar va pul bozorlarining o‘zaro bog‘liqligini hamda umumiy muvozanatni aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu model qisqa muddatli davrda milliy daromad va foiz stavkasi qanday shakllanishini tushuntirishda keng qo‘llaniladi.

IS–LM modeli ilk bor ingliz iqtisodchisi John Hicks tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, u John Maynard Keynes ning makroiqtisodiy g‘oyalari soddalashtirilgan va grafik shaklda ifodalashga qaratilgan. Model ikki asosiy komponentdan iborat: IS egri chizig‘i (tovar bozori muvozanati) va LM egri chizig‘i (pul bozori muvozanati). Ushbu egri chiziqlarning o‘zaro kesishishi orqali iqtisodiyotdagi umumiy muvozanat holati aniqlanadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda davlatlar iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash, inflyatsiyani nazorat qilish, bandlik darajasini oshirish hamda iqtisodiy o‘rishni rag‘batlantirish uchun turli fiskal va pul-kredit siyosat choralaridan foydalanmoqda. IS–LM modeli esa ushbu siyosatlarning iqtisodiyotga ta‘sirini nazariy jihatdan tushuntirib berishda muhim vosita hisoblanadi.

Ushbu ishning maqsadi — IS–LM modelining shakllanishi, asosiy g‘oyalari va amaliy qo‘llanilishini o‘rganishdan iborat. Shu bilan birga, model yordamida iqtisodiy siyosat choralarining milliy daromad va foiz stavkasiga ta‘siri tahlil qilinadi hamda uning afzalliklari va cheklovlari yoritiladi.

Asosiy qism

IS–LM modeli makroiqtisodiy tahlilda muhim o‘rin tutib, u iqtisodiyotda tovar va pul bozorlarining o‘zaro bog‘liqligini tushuntiradi. Ushbu model John Hicks tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, John Maynard Keynes ning nazariy qarashlariga asoslanadi. Model ikki asosiy element — IS va LM egri chiziqlaridan iborat bo‘lib, ular orqali iqtisodiy muvozanat aniqlanadi.

IS egri chizig‘i: tovar bozori muvozanati

IS (Investment–Saving) egri chizig‘i tovarlar va xizmatlar bozorida muvozanatni ifodalaydi. Bu holatda umumiy xarajatlar (iste‘mol, investitsiya, davlat xarajatlari va sof eksport) ishlab chiqarilgan mahsulot hajmiga teng bo‘ladi.

IS egri chizig‘i manfiy og‘ishga ega bo‘lib, foiz stavkasi pasayganda investitsiyalar oshadi, bu esa o‘z navbatida milliy daromadning o‘rishiga olib keladi. Aksincha, foiz stavkasi oshsa, investitsiyalar kamayadi va daromad pasayadi.

Shuningdek, fiskal siyosat (soliqlar va davlat xarajatlari) IS egri chizig‘ining siljishiga sabab bo‘ladi. Masalan, davlat xarajatlarining oshishi IS ni o‘ngga siljitadi, bu esa iqtisodiy faollikni kuchaytiradi.

LM egri chizig‘i: pul bozori muvozanati

LM (Liquidity preference–Money supply) egri chizig‘i pul bozorida muvozanatni aks ettiradi. Bu yerda pulga bo‘lgan talab va pul taklifi tenglashadi.

LM egri chizig‘i ijobiy og‘ishga ega: milliy daromad oshishi bilan pulga talab ortadi, bu esa foiz stavkasining oshishiga olib keladi. Pul massasining o‘zgarishi esa LM egri chizig‘ini siljitadi. Masalan, pul taklifi oshirilsa, LM o‘ngga siljiydi va foiz stavkasi pasayadi.

Umumiy makroiqtisodiy muvozanat

IS va LM egri chiziqlari kesishgan nuqta iqtisodiyotdagi umumiy muvozanatni bildiradi. Bu nuqtada:

tovar bozori muvozanatda bo'ladi (IS)

pul bozori muvozanatda bo'ladi (LM)

Natijada muvozanatli milliy daromad (Y) va foiz stavkasi (r) aniqlanadi. Ushbu muvozanat iqtisodiy siyosat choralari qarang o'zgarib turadi.

Fiskal va pul-kredit siyosatining ta'siri

IS–LM modeli iqtisodiy siyosat vositalarining samaradorligini tahlil qilish imkonini beradi:

Fiskal siyosat: davlat xarajatlari oshirilsa yoki soliqlar kamaytirilsa, IS egri chizig'i o'ngga siljiydi. Bu daromadning oshishiga olib keladi, biroq foiz stavkasining ham ko'tarilishiga sabab bo'lishi mumkin.

Pul-kredit siyosati: markaziy bank tomonidan pul massasining oshirilishi LM egri chizig'ini o'ngga siljitadi, natijada foiz stavkasi pasayadi va investitsiyalar rag'batlantiriladi.

Modelning afzalliklari va cheklovlari

IS–LM modelining asosiy afzalligi — uning soddaligi va tushunarli grafik ko'rishga ega ekanligidir. U iqtisodiy siyosatni rejalashtirish va tahlil qilishda muhim vosita hisoblanadi.

Biroq modelning ayrim cheklovlari ham mavjud: u qisqa muddatli davrni qamrab oladi; narxlar darajasi o'zgarmas deb qabul qilinadi; tashqi iqtisodiy omillar to'liq hisobga olinmaydi.

Shu sababli, zamonaviy makroiqtisodiy tahlilda IS–LM modeli boshqa kengroq modellarga qo'shimcha sifatida qo'llaniladi.

Xulosa

IS–LM modeli makroiqtisodiyotda qisqa muddatli umumiy muvozanatni tahlil qilishda muhim nazariy vosita hisoblanadi. Ushbu model John Hicks tomonidan John Maynard Keynes g'oyalariga asoslangan holda ishlab chiqilgan bo'lib, u tovar va pul bozorlarining o'zaro ta'siri orqali milliy daromad va foiz stavkasining muvozanat darajasini aniqlash imkonini beradi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, IS egri chizig'i tovar bozori muvozanatini, LM egri chizig'i esa pul bozori muvozanatini ifodalaydi. Ushbu egri chiziqlarning kesishgan nuqtasi iqtisodiyotdagi umumiy muvozanatni belgilaydi. Model yordamida fiskal va pul-kredit siyosatining iqtisodiy jarayonlarga ta'siri, xususan, investitsiya faolligi, bandlik darajasi va iqtisodiy o'sish sur'atlari izchil tushuntiriladi.

Shu bilan birga, IS–LM modelining ayrim cheklovlari ham mavjud bo'lib, ular orasida narxlar darajasining o'zgarmas deb qabul qilinishi, faqat qisqa muddatli davrni qamrab olishi hamda tashqi sektor omillarining yetarli darajada hisobga olinmasligi keltiriladi. Shunga qaramay, ushbu model iqtisodiy siyosatni ishlab chiqish va tahlil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, IS–LM modeli iqtisodiy muvozanatni tushunish, davlatning fiskal va pul-kredit siyosatini samarali yo'naltirish hamda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda nazariy asos sifatida keng qo'llaniladigan muhim modellardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. □ John Maynard Keynes — *“The General Theory of Employment, Interest and Money”*, 1936.

2. □ John Hicks — “*Mr. Keynes and the Classics: A Suggested Interpretation*”, 1937.
3. □ N. Gregory Mankiw — “*Macroeconomics*”, Harvard University nashri.
4. □ Olivier Blanchard — “*Macroeconomics*”, MIT Press.
5. □ Rudiger Dornbusch va Stanley Fischer — “*Macroeconomics*”.
6. □ International Monetary Fund (IMF) — rasmiy hisobotlar va makroiqtisodiy tahlillar.
7. □ World Bank — iqtisodiy rivojlanish bo‘yicha materiallar.
8. □ O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki — pul-kredit siyosati bo‘yicha rasmiy ma’lumotlar.
5–116.